

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ АГРАРНОГО РИНКУ

ACTUAL PROBLEMS OF FORMATION AND DEVELOPMENT OF AGRARIAN MARKET

УДК 338.433

DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastructure52-8>**Поперечний С.І.**

к.е.н., доцент,
завідувач кафедри маркетингу
Львівський національний університет
ветеринарної медицини та біотехнологій
імені С.З. Гжицького

Саламін О.С.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри економіки підприємства,
інновацій та дорадництва в АПК
Львівський національний університет
ветеринарної медицини та біотехнологій
імені С.З. Гжицького

Poperechny Stepan

Stepan Gzhytskyi National
University of Veterinary Medicine
and Biotechnologies Lviv

Salamin Oksana

Stepan Gzhytskyi National
University of Veterinary Medicine
and Biotechnologies Lviv

У статті розглянуто проблеми становлення аграрного ринку. Показано, що відпущення важелів державного впливу на суб'єкти господарювання здійснювалося без розроблення та здійснення аграрної політики, спрямованої на формування аграрного ринку та його інфраструктури. Через неналежний рівень сформованості ринкової інфраструктури досі існують проблеми із пошуком каналів розподілу на альтернативних засадах. Дуже мінливі ціни. До таких цін виробники не можуть адаптуватися. Переважно розвиваються особливо великі за розміром господарства холдингового типу. Вони формують власні канали розподілу і виводять продукцію на зовнішні ринки, де ціни стабільніші. Виробляється обмежена за асортиментом сировинна продукція. Пропонується державну аграрну політику спрямовувати на створення саморегульованих вертикальних та горизонтальних маркетингових систем, у яких без державного втручання формуватимуться стабільніші, прийнятні для усіх учасників ринкових відносин ціни.

Ключові слова: ринок, інфраструктура ринку, канали розподілу, ціноутворення, вертикальні маркетингові системи, горизонтальні маркетингові системи.

В статье рассмотрены проблемы становления аграрного рынка. Показано, что

отпущение рычагов государственного воздействия на субъекты хозяйствования осуществлялось без разработки и осуществления аграрной политики, направленной на формирование аграрного рынка и его инфраструктуры. Из-за ненадлежащего уровня сформированности рыночной инфраструктуры до сих пор существуют проблемы с поиском каналов распределения на альтернативной основе. Очень изменчивы цены. К таким ценам производители не могут адаптироваться. Преимущественно развиваются особенно большие по размеру хозяйства холдингового типа. Они формируют собственные каналы распределения и выводят продукцию на внешние рынки, где цены более стабильны. Производится ограниченная по асортименту сырьевая продукция. Предлагается государственную аграрную политику направлять на создание саморегулируемых вертикальных и горизонтальных маркетинговых систем, в которых без государственного вмешательства будут формироваться стабильные, приемлемые для всех участников рыночных отношений цены.

Ключевые слова: рынок, инфраструктура рынка, каналы распределения, ценообразования, вертикальные маркетинговые системы, горизонтальные маркетинговые системы.

The problems of formation agricultural market are discussed. The release of levers of state influence on economic entities was carried out without the development and implementation of agricultural policy aimed at forming the agricultural market and its infrastructure. Due to the inadequate level of market infrastructure, there are a lot of problems in finding distribution channels on an alternative basis. Small enterprises found themselves in the worst conditions. They often cannot bring products to market. Products are sold to individual purchasing organizations that have monopolized the market. Because of this, prices are very volatile. Manufacturers cannot adapt to such prices. It is impossible to develop business plans and apply for bank loans. This hinders the formation and development of farms. Their number has been declining in Ukraine in recent years. The simplification of the procedure for their establishment and the possibility of establishing these farms without state registration as legal entities did not increase the number of farms. Organizational and financial efforts of state agricultural management bodies aimed at forming service cooperatives are fruitless. Opportunities for these cooperatives to perform the functions of market infrastructure, organization of product processing and branded trade were dropped from the field of view. The wholesale markets for agricultural products created in Ukraine are more acceptable for business entities engaged in commercial activities on a permanent basis than for agricultural producers. The auctions are not held there. Retail and small wholesale trade predominates throughout the day. In the conditions of the initial stages of formation agrarian market and its infrastructure in Ukraine, especially large holdings are developing. They form their own distribution channels and bring products to foreign markets where prices are more stable. A limited range of raw materials is produced. Imports of processed products are growing. It is proposed to direct the state agricultural policy to the creation self-regulatory vertical and horizontal marketing systems. State intervention prices will be formed there. That are acceptable to all participants in market relations.

Key words: market, market infrastructure, distribution channels, pricing, vertical marketing systems, horizontal marketing systems.

Постановка проблеми. Системні перетворення у сільському господарстві на засадах ринкових відносин здійснюються уже тривалий період часу. Завдяки ринковим реформам вдалося послаблювати, а часто й уникати кризових явищ, збільшувати обсяги виробництва багатьох видів продукції та обсяги її експорту, забезпечувати валютні надходження. Та все ж загальна мета реформ дої не досягнута. Неповнота ринкових реформ у поєднанні з розбалансованою аграрною політикою стримували можливості використання наявних у вітчизняному сільському господарстві природних ресурсів для досягнення показників на рівні з економічно розвинутими країнами. У сільському господарстві високий рівень безробіття, посилюються

соціальні проблеми у селах. Ринкове середовище приваблює насамперед для функціонування і розвитку особливо великих за розмірами суб'єктів господарювання холдингового типу. Не створено передумов для реалізації потенціалу невеликих та середніх за розмірами підприємств.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Наукові проблеми формування ринкового середовища, сприятливого для реалізації потенціалу вітчизняного сільського господарства, є пріоритетними у наукових публікаціях. Критично аналізуючи стан вітчизняного сільського господарства, загальний вплив на нього ринкових реформ, В.К. Осецький зазначає, що ринкові перетворення у сільському господарстві переважно руйнували і

виробництво, і споживання [7, с. 20]. Аналізуючи здобутки та упущення вітчизняного сільського господарства за період реформ, М.В. Гладій та Ю.А. Лузан наголошують на невирішеності низки соціально-економічних проблем та появі і прогресуванні нових негативних явищ. До найвагоміших із них вони відносять невизначеність стратегії і тактики держави щодо розвитку аграрного ринку. Це проявляється у тому, що не створено рівних економічних умов для функціонування усіх учасників ринку, що призводить до «холдингізації» сільського господарства [2, с. 10]. Тієї ж думки дотримується О.В. Нікішина, вказуючи на проблеми ринкової інклюзії, які вона трактує як неналежне залучення у ринкові процеси малих і середніх господарств. Свідченням наявності цих проблем є логістичний «розрив» між суб'єктами індивідуального сектору й іншими ланками [6, с. 47–48].

Нестійка і непрогнозована кон'юнктура аграрного ринку є вагомою проблемою для функціонування усіх підприємств. Л.О. Чіп вважає, що за цих умов у сільському господарстві неможливо окремими суб'єктами розробляти стратегії розвитку. Рішення мають короткостроковий характер [13, с. 75]. На вагомості чинників ринкової нестабільності кон'юнктури ринку наголошують Я.О. Григоренко, Т.А. Власенко, Н.О. Дугієнко, В.Е. Лева. Вони зазначають, що в таких умовах пріоритетно розвиваються галузі рослинництва, а тенденція скорочення тваринництва є найнегативнішою за весь період незалежності. Через високий коефіцієнт оборотності обігових коштів і швидку окупність капіталу винятком є лише птахівництво [3, с. 97–98; 1, с. 53–54; 4, с. 100–101]. Швидкий розвиток агрохолдингів є результатом не стільки сприятливого ринкового середовища у сільському господарстві, скільки можливості здійснення тінювих схем і вивезення валюти за кордон [5, с. 150].

Постановка завдання. Метою дослідження є вивчення та узагальнення проблем становлення і розвитку аграрного ринку, впливу ринкових важелів на загальний стан сільського господарства.

Виклад основного матеріалу. Наявне у вітчизняному сільському господарстві ринкове середовище є результатом відпущення на початкових етапах ринкових реформ важелів державного впливу на суб'єкти господарювання без сформованого ринкового середовища та намагання у наступні роки стримувати окремі негативні процеси державною регуляторною політикою. Очевидна нині помилковість таких підходів полягає у абсолютизації позитивного впливу ринкових важелів без сформованих життєздатних суб'єктів господарювання та інфраструктури ринку, а також застосуванні запозичених у економічно розвинутих країнах підходів до державного регулювання сільського господарства, де, на відміну від України, ринкове середовище формувалось еволюційно протягом

тривалого періоду часу. Збалансованої аграрної політики, спрямованої на формування ринкового середовища у сільському господарстві, не здійснювалося ніколи. Досі тут не створено належної ринкової інфраструктури, основними функціями якої є генерування товаропотоків та цін. Існують гострі проблеми з пошуком середніми і малими за розмірами суб'єктами господарювання прийнятних для них каналів розподілу продукції на альтернативних засадах. Продукція вимушено збувається через окремих посередників, які монополізували сферу закупівель. Колишня державна монополія на ціноутворення замінена монополією окремих структур. Це значною мірою стримує закономірні процеси трансформації особистих селянських господарств у товарно-орієнтовані фермерські господарства. Починаючи з 2017 року їх чисельність має стійку тенденцію до скорочення (рис. 1). Не сприяли збільшенню кількості фермерських господарств здійснені у 2016 році зміни до Закону України «Про фермерське господарство», якими для спрощення процедури створення дозволялося створювати такі господарства без їх реєстрації як юридичних осіб [8].

Окремі господарства, формально зберігаючи статус фермерських, збільшували обсяги виробництва продукції, перетворюючись у великомасштабні суб'єкти агробізнесу плантаторського типу у рослинництві та заводського у тваринництві. Через це частка фермерських господарств у загальних обсягах виробництва продукції сільського господарства України у постійних цінах 2016 року за 2015–2019 роки зросла з 7,3% до 11,6% (рис. 1). Намітилася стійка тенденція поляризації суб'єктів господарювання за розмірами, поєднання особистих селянських господарств переважно натурального типу з особливо великими підприємствами за витіснення середніх за розмірами суб'єктів господарювання.

Великі підприємства володіють конкурентними перевагами за рахунок ефекту масштабу. Все ж визначальним чинником їх виникнення і розвитку в Україні є формування ними власних каналів розподілу, виведення великих товарних партій продукції на віддалені, в тому числі зарубіжні, ринки без залучення посередницьких структур. Такі господарства можуть ефективно функціонувати без належної інфраструктури аграрного ринку.

На ранніх етапах формування ринкових відносин в економічно розвинутих країнах інфраструктура аграрного ринку створювалася переважно колективними зусиллями виробників продукції. З метою уникнення монопольного впливу окремих закупівельних структур сільськими жителями за пайові відсотки створювалися збутові кооперативи. Без укрупнення виробників формувалися великі товарні партії продукції, які виводилися на віддалені ринки. В економічно розвинутих країнах

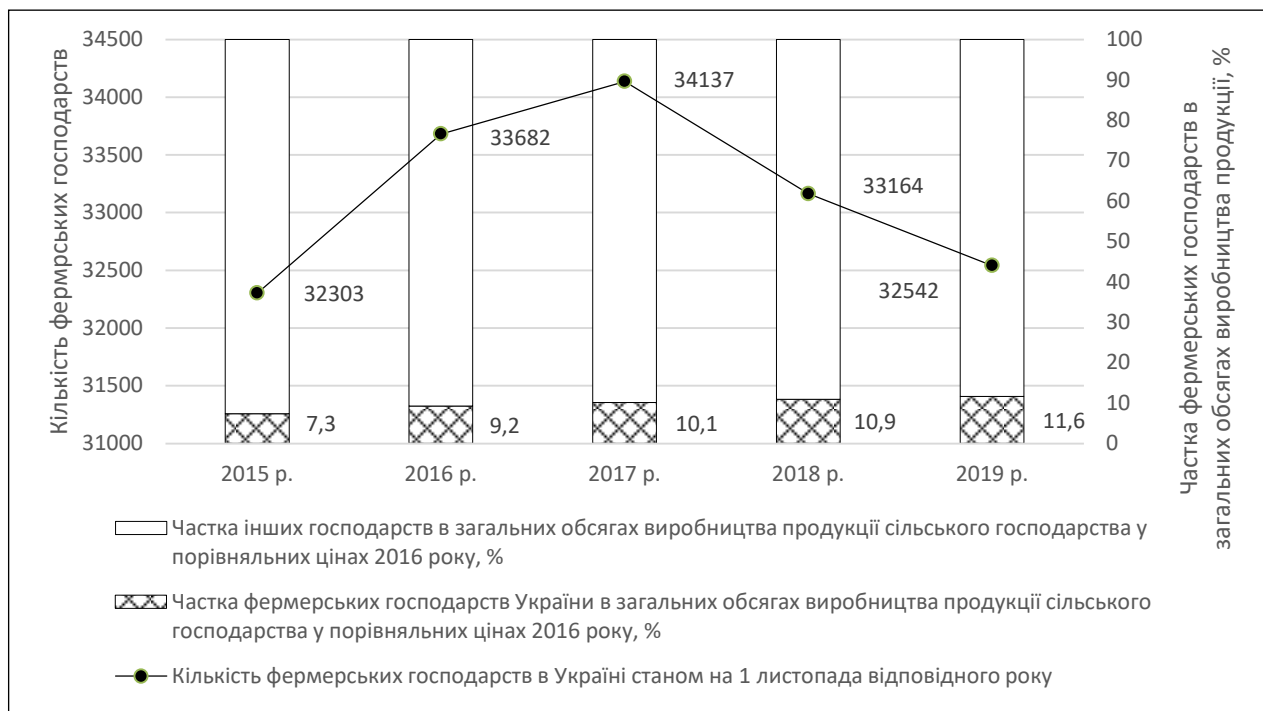

Рис. 1. Кількість фермерських господарств в Україні та їх частка у загальних обсягах виробництва продукції сільського господарства

Джерело інформації: дані Державної служби статистики України [11; 12]

такі кооперативи досі є основними елементами інфраструктури аграрного ринку. Європейські країни через кооперативні формування в аграрному секторі реалізують понад 60% усієї виробленої фермерами продукції, а у Китаї та Японії – понад 90% сільгосппродукції [14, с. 10].

На створення таких кооперативів в Україні спрямовувались організаційні зусилля державних та громадських органів, здійснювалася пряма державна фінансова підтримка. Однак у законодавчих актах та поширених рекомендаціях тривалий час із поля зору випускалися можливості виконання кооперативами функцій інфраструктури аграрного ринку. Вперше доцільність створення обслуговуючих кооперативів для виконання ними функцій інфраструктури ринку сільськогосподарської продукції передбачена Законом України «Про сільськогосподарську кооперацію» від 21 липня 2020 року [10]. У більшості поширених до цього часу рекомендацій пропонувалося створювати обслуговуючі кооперативи для спільного збуту продукції на існуючі заготівельні організації та переробні підприємства. Це забезпечує ефективніше здійснення логістичних операцій у сфері збуту, але не вирішує проблеми уникнення монопольного впливу на ціну існуючих закупівельних структур. Більшість зарубіжних збутових кооперативів здійснює переробку продукції сільського господарства та реалізацію продукції кінцевим споживачам.

Доступ невеликих виробників до каналів розподілу продукції забезпечується також створенням

оптових ринків сільськогосподарської продукції. Для сільськогосподарських виробників прийнятні насамперед оптові ринки збутового типу, які створюються у зонах виробництва сировини. На основі аукціонних торгів, що організуються на таких ринках, протягом однієї-двох годин можуть збутися різні за обсягом товарні партії продукції. Організація аукціонних торгів забезпечує ринкове генерування цін, а поширення інформації про ціни за результатами таких торгів значною мірою впливає на ціни, які формуються у інших каналах розподілу.

В Україні оптові ринки сільськогосподарської продукції створювалися приватним капіталом. Метою функціонування таких ринків є максимізація прибутку. Необхідні умови для реалізації продукції невеликими виробниками вони створюють лише для досягнення основної мети – збільшення маси свого прибутку. Такі ринки більш прийнятні для суб'єктів господарювання, які здійснюють комерційну діяльність на постійній основі, ніж для виробників сільськогосподарської продукції. Тут не здійснюються аукціонні торги. Переваги надаються тим учасникам ринку, які орендують торговельні площі і здійснюють платежі незалежно від обсягів реалізації продукції. На вітчизняних оптових ринках переважає роздрібна торгівля та торгівля дрібнооптовими партіями продукції. Такі визначені Законом України «Про оптові ринки сільськогосподарської продукції» від 25 червня 2009 р. прийнятні для виробників сільськогосподарської

продукції основні напрями діяльності оптових ринків, як сприяння прискореному просуванню сільськогосподарської продукції від виробника до кінцевого споживача у торговельному ланцюгу; надання можливості для виходу на ринок сільськогосподарської продукції всім постачальникам і споживачам такої продукції; забезпечення постачання населенню якісної сільськогосподарської продукції; сприяння вітчизняним виробникам сільськогосподарської продукції в одержанні прибутку від реалізації сільськогосподарської продукції [9], можуть здійснюватися за умови державного фінансування цих напрямів та залучення органів державного управління сільським господарством і виробників сільськогосподарської продукції до управління оптовим ринком.

Основним елементом ринкового механізму регулювання сільського господарства є ціна. Вона орієнтує суб'єкти господарювання на виробництво певних видів продукції, визначає темпи і пропорції розвитку окремих галузей сільського господарства та підприємств. За умови належної сформованості ринку та його інфраструктури ціни стабілізуються. Цим створюються необхідні передумови для прийняття виробниками продукції обґрунтованих господарських рішень щодо пріоритетних напрямів використання наявних ресурсів. В умовах початкових етапів формування інфраструктури аграрного ринку в Україні ціни дуже мінливі. Наприклад, індекс цін на яйця у 2018 році порівняно з попереднім роком становив 127%, а у 2019 році – лише 76,7% (табл. 1).

Адаптуватися до такої динаміки цін дуже складно, що значною мірою стримує розвиток усіх галузей сільського господарства. Через проблемність розроблення бізнес-планів і високий ризик не оформляються банківські кредити.

У найгіршому становищі опинилися галузі з тривалою окупністю капіталу – молочне та м'ясне скотарство. Через вказані проблеми намітилася стійка тенденція зменшення поголів'я великої рогатої худоби. Лише за 2015–2019 роки поголів'я

великої рогатої худоби в Україні скоротилося з 3750,3 до 3092,30, в тому числі корів – з 2166,6 до 1788,5 тисячі голів. Вимушений імпорт молочних продуктів за цей період збільшено з 78 до 337 тисяч тонн.

Спроби державного регулювання цін, що здійснювалися в Україні за усі роки ринкових реформ, не забезпечили очікуваних результатів. Після набуття Україною членства у СОТ пряме державне регулювання цін обмежується положеннями цієї міжнародної організації. Воно вважається таким, що спотворює ринкові результати. Відповідно, проблеми ринкового формування і стабілізації цін можуть вирішуватися шляхом посилення ринкових реформ, створення ринкових структур, у яких ціни формуються на основі узгодження інтересів усіх учасників ринкових відносин. Завданням державних органів є не пряме втручання у процеси ціноутворення, а спрямування зусиль на створення таких саморегульованих ринкових структур. Найпоширенішими у сфері виробництва та переробки сільськогосподарської продукції є горизонтальні та вертикальні маркетингові системи, у яких усі учасники координують свої дії. Такі системи переважно виникають на основі організації в окремих сільськогосподарських підприємствах або на кооперативних засадах переробки продукції. За останні роки набувають поширення молочні ферми, будівництво яких інвестується молокопереробними підприємствами. Перевагами таких систем, крім вирішення проблеми ціноутворення, є можливість контролю за виробництвом сировини, забезпечення ознак і властивостей сировини, необхідних для досягнення конкурентних переваг на ринку готової продукції. Можливість санітарного контролю на всіх етапах виробництва створює необхідні передумови для виведення продукції на зовнішні ринки, включаючи ринки Європейського Союзу.

Висновки з проведеного дослідження. Тривале реформування сільського господарства України на ринкових засадах поєднується

Таблиця 1

Індекси цін на сільськогосподарську продукцію, реалізовану підприємствами України, у відсотках до попереднього року

Продукція	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.
Зерно	156,6	119,0	109,2	116,2	91,4
Насіння олійних культур	182,8	114,2	104,2	102,9	88,8
Цукрові буряки	160,5	105,9	98,1	89,5	101,5
Картопля	79,9	104,9	127,1	108,7	144,9
Овочі	142,7	108,4	112,4	104,3	117,0
Плоди та ягоди	163,7	99,1	134,4	74,5	100,4
Сільськогосподарські тварини (у живій масі)	136,6	100,4	140,1	104,4	97,8
Молоко	120,8	126,1	131,0	104,6	107,5
Яйця	167,5	83,5	104,3	127,0	76,7

Джерело: дані Державної служби статистики України [11]

з початковими етапами становлення аграрного ринку та його інфраструктури. Через це не здійснюється ринкове генерування цін та каналів розподілу. Невеликі виробники сільськогосподарської продукції мають обмежені можливості щодо вибору каналів розподілу на альтернативних засадах. Часто вони просто не можуть вивести продукцію на ринок. Монопольний вплив на ціноутворення окремих структур, що здійснюють закупівлі сільськогосподарської продукції, у поєднанні із впливом об'єктивних чинників кон'юнктури ринку призводять до високої мінливості цін. До такої цінової нестабільності адаптуватися виробникам неможливо. У таких умовах пріоритетно розвиваються особливо великі суб'єкти господарювання холдингового типу, які формують власні канали розподілу і виводять продукцію на зовнішні ринки, де ціни стабільніші. Спроби державного регулювання цін не забезпечили належних результатів. У таких умовах органами державного управління сільським господарством доцільно стимулювати створення саморегульованих горизонтальних та вертикальних маркетингових систем, де формуватимуться ціни, прийнятні для усіх учасників ринкових відносин.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Власенко Т.А. Обґрунтування основних тенденцій сільськогосподарського ринку України. *Агросвіт*. 2019. № 19. С. 52–59. DOI: 10.32702/2306-6792.2019.19.52.
2. Гладій М.В., Лузан Ю.Я. Аграрні трансформації та селянські господарства в системі продовольчої безпеки України. *Економіка АПК*. 2020. № 5. С. 6–21. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202005006>.
3. Григоренко Я.О. Реалізація аграрного потенціалу України на світовому продовольчому ринку. *Економіка АПК*. 2016. № 10. С. 95–101.
4. Дугієнко Н.О., Лева В.Е. Сучасні тенденції розвитку аграрного сектору України. *Інфраструктура ринку*. 2018. Вип. 25. С. 100–107.
5. Михайленко О. В., Хільченко І. Ю. Аграрний сектор України: сучасний стан, проблеми та перспективи реформування галузі. *Modern Economics*. 2019. № 15. С. 148–152. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V15\(2019\)-21](https://doi.org/10.31521/modecon.V15(2019)-21).
6. Нікішина О.В. Інклюзивний підхід до формування логістичних ланцюгів аграрного ринку України. *Економіка АПК*. 2020. № 1. С. 46–56. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202001046>.
7. Осецький В.Л. Соціально-економічні суперечності розвитку аграрного ринку та інституційні імперативи його стійкості. *Економіка АПК*. 2018. № 9. С. 16–28. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201809016>.
8. Про внесення змін до Закону України "Про фермерське господарство" щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств: Закон України від 31 березня 2016 року № 1067-VIII. *Відомості Верховної Ради України*, 2016, № 21, ст.406.
9. Про оптові ринки сільськогосподарської продукції: Закон України від 25 червня 2009 року № 1561-VI. *Відомості Верховної Ради України*, 2009, № 51, ст. 755.
10. Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 21 липня 2020 року № 819-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20#Text> (дата звернення: 11.02.2021).
11. Сільське господарство України: статистичний збірник 2016. Київ. 2017. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/07/Arch_sg_zb.htm (дата звернення: 11.02.2021).
12. Сільське господарство України: статистичний збірник 2019. Київ. 2020. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/09/zb_sg_Ukr_2019.pdf. (дата звернення: 11.02.2021).
13. Чіп Л.О. Макроекономічна кон'юнктура аграрного ринку в умовах економічної нестабільності. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2020. Том 31 (70). № 4. С. 74–78. DOI: <https://doi.org/10.32838/2523-4803/70-4-13>.
14. Шебанін В.С., Шевченко Т.В. Розвиток кооперації в АПК. *Економіка АПК*. 2013. № 2. С. 9–12.

REFERENCES:

1. Vlasenko T.A. (2019). Obgruntuvannya osnovnykh tendentsii silskohospodarskoho rynku Ukrainy [Substantiation of the main trends of the agricultural market of Ukraine]. *Ahrosvit*, 19, 52–59. (in Ukrainian). DOI: 10.32702/2306-6792.2019.19.52
2. Hladii M.V., Luzan Yu.Ya. (2020). Ahrarni transformatsii ta selianski hospodarstva v systemi prodovolchoi bezpeky Ukrainy [Agrarian transformations and farms in the food security system of Ukraine]. *Ekonomika APK*, 5, 6–21. (in Ukrainian). DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202005006>.
3. Hryhorenko Ya.O. (2016). Realizatsiia ahrarnoho potentsialu Ukrainy na svitovomu prodovolchomu rynku [Realization of Ukraine's agricultural potential in the world food market]. *Ekonomika APK*, 10, 95–101. (in Ukrainian)
4. Duhienko N.O., Lieva V.E. (2018). Suchasni tendentsii rozvytku ahrarnoho sektoru Ukrainy [Current trends in the development of the agricultural sector of Ukraine]. *Infrastruktura rynku*, 25, 100–107. (in Ukrainian)
5. Mykhailenko O.V., Khilchenko I.Yu. (2019). Ahrarnyi sektor Ukrainy: suchasnyi stan, problemy ta perspektyvy reformuvannya haluzi [Agrarian sector of Ukraine: current state, problems and prospects of reforming the industry]. *Modern Economics*, 15, 148–152. (in Ukrainian). DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V15\(2019\)-21](https://doi.org/10.31521/modecon.V15(2019)-21).
6. Nikishyna O.V. (2020). Inkluzyvnyi pidkhid do formuvannya lohystychnykh lantsiuhiv ahrarnoho rynku Ukrainy [Inclusive approach to the formation of logistics chains of the agricultural market of Ukraine]. *Ekonomika APK*, 1, 46–56. (in Ukrainian). DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202001046>.
7. Osetskyi V.L. (2018). Sotsialno-ekonomichni superechnosti rozvytku ahrarnoho rynku ta instytutsiini imperatyvy yoho stiikosti [Socio-economic contradictions in the development of the agricultural market and

institutional imperatives of its sustainability]. *Ekonomika APK*, 9, 16–28. (in Ukrainian). DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201809016>.

8. On amendments to the Law of Ukraine "On farming" on stimulating the creation and activities of family farms: Law of Ukraine № 1067-VIII (2016, March 31). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 2016, 21, 406. (in Ukrainian)

9. On wholesale markets of agricultural products: Law of Ukraine № 1561-VI (2009, June 25). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 51, 755. (in Ukrainian)

10. On agricultural cooperation: Law of Ukraine № 819-IX. (2020, July 21). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20#Text> (accessed 11 February 2021). (in Ukrainian)

11. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2016). Silske hospodarstvo Ukrainy [Agriculture of Ukraine], Kyiv. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/druk/>

[publicat/Arhiv_u/07/Arch_sg_zb.htm](http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/07/Arch_sg_zb.htm) (accessed 11 February 2021). (in Ukrainian)

12. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2019). Silske hospodarstvo Ukrainy [Agriculture of Ukraine], Kyiv. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/09/zb_sg_Ukr_2019.pdf. (accessed 11 February 2021). (in Ukrainian)

13. Chip L.O. (2020). Makroekonomichna kon'iunktura ahrarnoho rynku v umovakh ekonomichnoi nestabilnosti [Macroeconomic situation of the agricultural market in conditions of economic instability]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Serii: Ekonomika i upravlinnia*, 31 (70), 4, 74–78. (in Ukrainian). DOI: <https://doi.org/10.32838/2523-4803/70-4-13>.

14. Shebanin V.S., Shevchenko T.V. (2013). Rozvytok kooperatsii v APK [Development of cooperation in agroindustrial complex]. *Ekonomika APK*, 2, 9–12. (in Ukrainian)